

si vuonna 1981 perustettiin Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR – T) vaalimaan meänkielistä kulttuuria, ja vuonna 1988 perustettiin vielä Tornionlaakson Akadeemi (Meän akateemi), Academia Tornedaliensis. Kaikki tämä on vahvistanut suomea puhuvien vähemmistöidentiteettiä. Noin 30 % sekä Aapuan että Matarengin informanteista ilmoittaakin suhtautumisensa meänkieltä kohtaan muuttuneen viime aikoina myönteisemmäksi.

LOPUKSI

Tornionlaaksolaisia on Ruotsissa kohdeltu milloin kielellisenä, kulttuurisena tai etnisenä vähemmistönä ja milloin taas siirtolaisina, useimmiten kuitenkin tavallisina Ruotsin kansalaisina, joilla ei ole erityisiä oikeuksia. Varhemmin ei myöskään tehty eroa siirtolaisten ja kotoisten vähemmistöjen välillä. Tämän vuoksi esimerkiksi vielä vuonna 1994 valmistuneessa Ruotsin opetusministeriön selvityksessä ruotsinsuomalaisia ja meänkielisiä kohdeltiin yhtenä ryhmänä. Tie yhdeksi tunnustetuksi vähemmistökieliksi ruotsinsuomen, saamen, romanin ja jiddišin rinnalla on ollut pitkä. Tulevaisuus ei ole kuitenkaan vielä turvattu. Winsa toivookin meänkielille lisää taloudellista tukea, muuten hän näkee kielen tulevaisuuden synkkänä. Hän toteaa, että esimerkiksi

saamen kielen tukitoimet ovat laajemmat.

Birger Winsan teos on laaja ja perusteellinen. Rakenteeltaan se ei aina tosin ole kovin selkeä, koska samoja asioita käsitellään monissa luvuissa, ja varsinkin teoksen loppupuolella alkavat toistua jo aiemminkin mainitut asiat. Kirja on kuitenkin tärkeää luettavaa jokaiselle kielen emansipaatiosta ja elvyttämisestä kiinnostuneelle. Se tarjoaa ajankohtaisen ja monipuolisen katsauksen kielen, kulttuurin ja identiteetin monimutkaiseen suhteeseen. Kirja on lingvistien lisäksi terveellistä luettavaa kaikille isosuomalaisille, joiden tietämys rajojemme takana asuvien ja meitä lähellä olevien vähemmistöjen asioista on usein peräti puutteellinen. Erityisen tärkeää luettavaa Winsan teos on ruotsalaisille. On hieno asia, että meänkieliset saavat tämän englanniksi kirjoitetun teoksen kautta asiansa kansainväliseen tietoisuuteen. Tästä lähtien vähemmistökielten puhujien identiteettiä ja emansipaatiopyrkimyksiä esittelevässä kirjallisuudessa varmasti pitkään viitataan Winsan teokseen. ■

HARRI MANTILA

Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos

PL 1000

90014 Oulun yliopisto

KAKSI MURREKIRJAA SAVON MAAKUNNASTA

Marjatta Palander *Savonlinnan seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 14. SKST 749. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999. 380 s. ISBN 951-746-111-9.

Aila Mielikäinen *Mikkelin seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 15. SKST 764. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1999. 352 s. ISBN 951-746-132-1.

Savolaismurteilla on viime vuosina julkaistu monenlaisia painotuotteita — sarjakuvista Kalevalaan ja paikallislehdistä katekismukseen. Asialla ovat enimmäk-

seen olleet kielestä kiinnostuneet maallikot. Innostusta näyttää riittävän myös lukijoiden parissa, ovathan ainakin Asterixit ja uutislehdet käyneet hyvin kaupaksi. Kun kielen-

tutkijoiden suurelle yleisölle suuntaama Kotiseudun murrekirjoja -sarja alkoi ilmestyä 1970-luvulla, murteet eivät olleet vielä muotia. Tilanne on toinen nyt, kun sarjan tuoreimmat osat, Savonlinnan seudun ja Mikkelin seudun murrekirjat, ovat valmistuneet. Otollisempaa julkaisuajankohtaa eivät kirjojen tekijät Marjatta Palander ja Aila Mielikäinen olisi savolaismurteita esitteleville näyttekokoelmilleen voineet toivoa.

Nämä murrekirjat eivät ole kuitenkaan syntyneet meneillään olevan murreinnostuksen huumassa, vaan niitä on suunniteltu ja valmisteltu paljon kauemmin. Kirjojen tekijöillä on takanaan pitkäaikainen kenttä- ja tutkimustyö omilla murrealueillaan: Palanderilla Savonlinnan seudulla ja Mielikäisellä Etelä-Savossa. Perusteellinen taustatyö ja vankka murteentuntemus näkyvät kirjoissa kauttaaltaan laadukkaana toteutuksena. Tekijät kertovat tehneensä myös hyödyllistä yhteistyötä.

USEITA PITÄJIÄ JA KYMMENIÄ KERTOJIA

Useimmat kirjasarjan aiemmista osista ovat keskittyneet yhteen pitäjään. Nyt ilmestyneissä teoksissa murrealueet ovat laajempia. Palanderin kirjassa mukana ovat kaikki Savonlinnan seudun välimurteisiin kuuluvat viisi pitäjää: Savonranta, Enonkoski, Kerimäki, Punkaharju ja Sääminki (nykyinen Savonlinna). Mielikäinen on ottanut kirjaansa neljä pitäjää Etelä-Savon murrealueen ytimeistä: Mikkelin maalaiskunnan, Ristiinan, Anttolan ja Hirvensalmen.

Rakenteeltaan kirjat noudattavat vakiintunutta käytäntöä. Kirjojen pääsisältö koostuu valikoiduista karkeasti litteroiduista murrenäytteistä, jotka on otsikoitu informatiivisesti. Kukin kertoja myös esitellään lyhyesti. Lisäksi on ohjeita lukijalle, katsaukset murteeseen, karttoja sekä sanahakemistot. Kerrontaa elävöittävät kirjoissa

lukuisat vanhat valokuvat. Palander on koonnut murretekstien perään myös puolensataa sanontaa ja sananpartta Savonlinnan seudulta.

Kertojia kirjoissa on tavanomaista enemmän. Mikkelin seudun murrekirjassa näytteitä on 29 ihmisen puheesta, Savonlinnan seudun murrekirjassa peräti 50:n. Mukana on myös muutamia aviopareja, joita on haastateltu samalla kertaa. Murrenäytteistä suuri osa on valikoitu Suomen kielen nauhoitearkiston runsaista kokoelmista, mutta tekijöiden omiakin tallenteita on käytetty. Mikkelin seudun murrekirjan kertojista lähes puolet on sellaisia, joita Aila Mielikäinen on itse haastatellut 1960- ja 70-luvuilla kootessaan aineistoa muun muassa Etelä-Savon murteiden äännehistoriaa (1981, 1994) varten. Vaikka myös Marjatta Palander on tehnyt ahkerasti nauhoituksia kenttämatoillaan Savonlinnan seudulla, on hän kelpuuttanut murrekirjaansa näistä 1980-luvulla tekemistään tallennuksista vain muutaman näytteen. Palander kertoo parhaiden tekstien valikoituneen vuosien mitaan siitä aineistosta, jonka avulla hän on tutkinut Savonlinnan seudun välimurteita; tutkimuksen päätulokset on julkaistu monografiana vuonna 1996. Sekä Savonlinnan seudun että Mikkelin seudun murrekirjojen kertojat ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta 1800-luvun lopulla tai vuosisadan vaihteessa syntyneitä.

Täysin eri sukupolvea edustaa Savonlinnan seudun murrekirjan nuorin kertoja, vuonna 1962 syntynyt enonkoskelainen Pasi Heikkinen, jota Erkki Lyytikäinen oli keksinyt haastatella, kun pojan kiireiseltä isoäidiltä olivat jutut jääneet kesken. Pasi Heikkisen puhetta on vuoden 1969 jälkeen tallennettu viidesti, kuuden vuoden välein; hänestä tuli sattumalta ensimmäinen suomalainen murteenpuhija, jonka kielen muuttumista ruvettiin seuraamaan. Jo 7-vuotiaana Pasi puhui isäntämiehen ottein (s. 98):

▷

Vieraat käyp aina töitä pyytämässä meiltä. Myö ollaa sanottu »ei_j_ook kuh heinäntekkoo». Myö oltiin nyt jonku aekoo ihar risukossa mut sittel lopetettii ku o, lopetettiin ku ol leimattu ala. Kul lopukir risukoimine. Nim mitäs sitä ennee sitter risukoipkaa. Sittem myö alettii, alotettii se kalastaminej ja... Ja ollaam myö aina vieraile, om pitänä käyvär ruiskuttelemassakii. Miula on matkassa pitänyp pittees sankkoo.

AIHEIDEN KIRJO

Murrenäytteitä valitessaan Palander ja Mielikäinen ovat pyrkineet monipuolisuuteen. Jo kertojien suuri määrä, tasainen sukupuolijakauma sekä yhtä pitäjää laajempi murrealue tuovat sisältöön runsautta ja vaihtelevuutta. Toimittajat ovat myös tietoisesti halunneet välttää puoduttavien työselostusten toistamista, joten tilaa on jäänyt tavalista enemmän henkisel perinteelle, muun muassa erilaisille tarinoille ja henkilökohtaisille muistoille. Mikkelin Ida Piispanen muistaa karjakkoajastaan Pekolan hovissa kovan työnteon ohella nuorten hauskanpidon:

Mut yhe kerra ni ol torpam miehijä, torpa poikia, ni minut ku rappas lehmällanala! Oikee mitätö ol se poeka iso jätkä no, se tul ku minä juotiv vasikkata ni se tul tekemää kiusoo siihe, minule ja tuota... Se vasikka ku... Minkä nyt kapa pohjaa pikkase jäe sitä maitoa minä viskasi sev varpaile mutta kyllä minäkii arvasil lähteem mut tietyst se ol sekkiiv varana ni että, taekkoo sillo se ot lehmällanna ja se laokas tuoho minun nis-kae! Voe herrane aeka kuitenni! Sit ku sitä nauratti! (S. 82.)

Paikallishistoriaa valottavat merkkienkilöitä ja paikkoja koskevat muistelmat. Kertomuksissa esiintyy tunnettuja tietäjiä, parantajia, opettajia, kirkonmiehiä ja poliiseja. Kuuluisia ovat omalla tavallaan myös Putkinotkon asukkaat, joista Savonlinnan seudun murrekirjan kertojilla on muistikuivia. Palanderin kirjan paikallisia aiheita

ovat niin ikään kertomukset Kerimäen kirkon ja Rauhalinnan rakentamisesta. Vaikka itse Mikkelin kaupunki ei ole murrealueena Mielikäisen kirjassa mukana, välähdyksiä entisajan kaupunkielämästäkin saadaan markkinoilla kävijöiden ja hotellin keittiöapulaisen silmin.

SELITYKSET LUKIJAN APUNA

Murrekirjojen lukijaa ilahduttavat paitsi tarinoiden rikas sisältö myös niihin liitetyt ymmärtämistä helpottavat selitykset. Oudoimpien, eniten yleiskielestä poikkeavien murre sanojen merkitykset kerrotaan kunkin kertojan tarinoiden perässä. Savonlinnan seudun murrekirjassa selitetään esimerkiksi, että *jommoisen äkinäinen* mies on 'melkoisen tottumaton', *muje* tarkoittaa 'muikku' ja *varsin*-sanan merkitys murteessa on 'varmasti'. Mikkelin seudun murrekirjan lukija saa tietää muun muassa, että *tieurtti* tarkoittaa 'polkua, huonoa tietä', *siukka* 'sairasta' ja *sivistäminen* 'huolittelemista, siistimistä'. Kun koko vanha kansankulttuuri alkaa olla nuorille lukijoille vierasta, joutuvat murrekirjojen tekijät entistä enemmän harkitsemaan muunkinlaisten lisäselvitysten antamista. Savonlinnan seudun murrekirjassa selitetään muun muassa, mitkä ovat *rahkeet*, millaista kangasta on *palttina* ja *piikko*, miten *pisteaita* on rakennettu ja miten paljon ovat vanhat pituusmitat *kyynärä* ja *syli*. Mikkelin seudun murrekirjaan Mielikäinen on koonnut henkilötietoluettelon tunnetuimmista tarinoissa mainituista henkilöistä.

MURTEEN MERKINNÄN PERIAATTEITA

Litteroinnissa toimittajat ovat noudattaneet pääosin vakiintuneita periaatteita, mutta joissakin kohdin he ovat tehneet omia ratkaisuja. Mielikäisen mukaan niin karkea

kirjoitusasu, jota sarjan muissa osissa on käytetty, on Etelä-Savon murteiden merkin-tään liikaa yksinkertaistava, koska se peit-tää alleen eräissä savolaispiirteissä esiinty-vän vaihtelun. Poikkeuksellisesti hän onkin päätenyt merkitsemään vaillinaista yleisge-minaatiota puolipitkällä konsonantilla ja lyhytalkuisella geminaatalla: *sopii ~sopii ~soþpii ~soppii*. Puolikarkean transkription erikoismerkeistä Mielikäinen käyttää myös tavunrajan merkkiä joissakin astevaihtelu-tapauksissa, esimerkiksi *mä₁ellä* (= mä-el-lä, vrt. *mäellä* = mäel-lä). Savolaismurtei-den vaihtelevia piirteitä on niin ikään dif-tonginreduktio, mutta siinä Mielikäinen on Palanderin tavoin päätenyt karkeaan mer-kintään: *aeka* tai *aika*.

TUOTA-PARTIKKELI — SAVOLAISTEN SUOSIMA?

Tekstejä muokatessaan toimittajat ovat olleet hyvin uskollisia kuulemalleen. Puhe on toistettu sanasta sanaan; vain sanojen tapai-luja ja keskenjääneitä sanoja on toisinaan jätetty pois. Luettavuuden parantamiseksi Palander kertoo kuitenkin karsineensa va-rovasti kuuden kertojan näytteistä niissä usein esiintyvää *tuota*-partikkelia. Tätä rat-kaisua jäin miettimään. Vaikka *tuota* ei vie asiaa eteenpäin ja saattaa ärsyttää lukijaa, sen poistaminen merkitsee samalla perik-siantoa autenttisuuden vaatimukselle ja saattaa jopa antaa hieman vääristyneen kuvan puhutun kielen syntaksista. Toden-näköisesti monet *tuota*-partikkelit toimivat puheen jäsentelijöinä, joilla on vakiintu-neet, mutta toistaiseksi tutkimattomat paik-kansa sujuvasanaisenkin kertojan puhees-sa. Niillä voi olla tekemistä myös puheen rytmin kanssa, ja siksi niiden osittainenkin poistaminen on minusta uskaliaista. En ole aivan varma siitäkään, parantavatko pois-tot luettavuutta. Litteroidun murretekstin lukeminen saattaa olla helpointa siten, että

lukee tekstiä joko ääneen tai hiljaa mieles-sään tavoitellen murteen prosodiaa ja ryt-miä niin hyvin kuin sitä tuntee. Tällaiseen hitaaseen savolaismurteen maisteluun *tuota*-partikkelit tuntuvat mielestäni tarpeelli-silta lisukkeilta.

Mielikäinen toteaa kirjassaan (s. 48), että monet kerronnalle tyypilliset piirteet ovat usein yksilöllisiä, kertojakohtaisia. Näin on varmasti myös *tuota*-partikkelin kohdalla, minkä ovat murteenpuhujat itsekin huomanneet. Palander on merkinnyt Säämingistä muistiin sanonnan *tuota tuota tuokkeroista*, jolla matkitaan *tuota*-sanan käyttäjää (s. 294). Vaikka *tuota*-sanan ylei-syydessä lienee yksilökohtaista vaihtelua, myös alueellisia tendenssejä voi uumoilla. Savonlinnan seudun murrekirjan teksteis-sä *tuota* esiintyy hakemiston mukaan — tehdyistä poistoista huolimatta — yli 600 kertaa. Kiinnostavasti *tuota* on esillä myös Mikkelin seudun murrekirjassa: Mielikäi-nen toteaa sivulla 23, ettei *niin kuin* ole hänen litteroimissaan tarinoissa vielä sam-lainen apusana kuin nykypuhekielessä, vaan »niikuttelun» sijasta murteenpuhujat »tuotattelevat». Onkohan *tuota* erityisesti savolaisten suosima? Partikkelien käytön alueellisia eroja ei ole juuri tutkittu. Silmäys Suomen murteiden taajuussanastoon (Jus-sila ym. 1992), joka on koottu Suomen kie-len näytteitä -sarjan 16 julkaisusta, paljas-taa, että *tuota*-partikkelia esiintyy eniten savolaismurteiden näytteissä (esim. Kerimäen näytteissä se on 12:nneksi yleisin sana); sarjan hämäläismurteiden näytteissä sana sen sijaan on miltei tuntematon.

PUHEEN JAKSOTTELU JA VÄLIMERKIT

Yksi litteroijien ongelmallisimpia tehtäviä on osoittaa puheen jaksottelua välimerkkejä käyttäen. Erityisen hankalaa se on silloin, kun teksteistä pyritään tekemään helposti

luettavia vain kirjakieltä lukemaan tottu-
neille maallikoille siten, että aineisto sovel-
tuu edelleen myös kielentutkimuksen tar-
peisiin. Tällaisia tavoitteita on ymmärtääk-
seni asetettu Kotiseudun murrekirjoja -sar-
jalle. Jokainen murrekirjan tekijä näyttää
ratkaisevan nämä vaikeasti yhteen sovitet-
tavat päämäärät parhaaksi katsomallaan
tavalla, sillä täysin yhtenäistä käytäntöä
karkean transkription välimerkitykseen ei
ole syntynyt.

Niin sanottuun puolikarkeaan merkin-
tätapaan, jota käytetään muun muassa Suo-
men kielen näytteitä -sarjassa, on vakiintu-
nut Terho Itkosen (1972) suosittama foneet-
tinen virkkeytysperiaate, jossa huomiota
kiinnitetään taukoa edeltävään intonaa-
tioon. Pilkulla merkitään niin sanottuja vä-
litaukoja, joiden edellä sävelkulku osoittaa
jatkuvuutta pysyen tasaisena; piste taas toi-
mii ns. lopputauon merkkinä, jonka edellä
sävelkulku yleensä laskee. Tämä systeemi
lienee useimpien litteroijien lähtökohtana
myös silloin, kun merkintätapa on karkeam-
paa. Hieman yllättävää onkin, ettei Mieli-
käinen puhu intonaatiosta mitään välimer-
kitysperiaatteita esitellessään. Palander kyl-
lä mainitsee intonaation, mutta toteaa aluk-
si, että pilkulla merkityt välitauot olisivat
yleensä lyhyempiä kuin pisteellä merkityt
lopputauot. Mielikäisen mukaan näin olisi
toisinaan.

Pilkkujen ja pisteiden lisäksi karkeassa
merkintätavassa tekstiin luettavuutta paran-
tamaan käytetään ajatusviivaa ja kolmea
pistettä. Ajatusviivaa Mielikäinen ja Palan-
der käyttävät tavanomaiseen tapaan merkit-
semään yhtenäisen ajatuksen vaihtumista
toiseksi ilman taukoa. Kolmella pisteellä
osoitetaan yleensä takeltelua, empimistä tai
ajatuksen jäämistä kesken, »virkkeen» kat-
keamista. Puolikarkeassa transkriptiossa It-
kosen (1972) suosittama merkintätapa
viimeksi mainituille puheessa melko taval-
lisille lopputauoiksi jääville välitauoille on

pilkku, jota seuraa piste (,.). Mikkelin seu-
dun murrekirjassa kolmea pistettä esiintyy
muunkinlaisten taukojen kohdalla. Mieli-
käinen on päätenyt merkitsemään pisteen
tai pilkun sijasta kolme pistettä usein silloin,
kun tauko sijoittuu pikkusanojen *ja, ni, et*
tai *mut* jälkeen. Kun Mielikäisen mukaan
nämä pikkusanat lopettavat usein selvänkin
ajatuskokonaisuuden, tapausten merkitse-
minen keskenjäämisen ja takeltelun mer-
kiksi vakiintuneella kolmella pisteellä tun-
tuu lukiessa häiritsevältä, jos kyse on täy-
sin sujuvasti etenevästä kerronnasta. Puhe-
kielessähän nämä partikkelit itse hoitavat
kirjakielen välimerkkien tehtävää jäsentäen
puhetta yhdessä prosodian kanssa. Kun Mie-
likäinen ei puhu näidenkään taukojen koh-
dalla edeltävästä intonaatiosta mitään, jää
hieman epäselväksi, minkätyyppisistä tau-
oista näissä kohdin loppujen lopuksi on
kysymys.

MONIPUOLISET MURREKATSAUKSET

Murteiden esittelyluvut ovat kummassakin
kirjassa perusteelliset ja asiantuntevat. Kun
mukana on useita pitäjiä, joiden välillä on
paikoin suurtakin vaihtelua, edes tunnus-
omaisimpien äänne- ja muotorakenteen piir-
teiden esittely ei ole mahtunut muutamaan
sivuun. Palander ja Mielikäinen eivät ole
muutenkaan tyytyneet tähän, vaan laajois-
sa murrekatsauksissaan he esittelevät mo-
nipuolisesti paitsi kielen rakennetta ja siinä
esiintyvää vaihtelua myös murrealueiden
syntyä ja murteiden suhdetta naapurimur-
teisiin. Mikkelin seudun murrekirjassa kat-
saus on sijoitettu ennen murrenäytteitä, joh-
datukseksi lukijalle; Savonlinnan seudun
murrekirjassa tämä osuus on kirjan lopussa.

Murrekatsaukset on kirjoitettu yleista-
juisiksi — tieteellisyydestä tinkimättä. Kie-
litieteen termejä ei vältellä, vaan niitä py-
ritään tarvittaessa selittämään. Sellaisille

lukijoille, joiden tietämyksen alaan eivät kuulu esimerkiksi käsitteet umpitavu, astevaihtelu, heikko aste, klusiili, konsonantivartalo tai johdin, sinänsä helppolukuiset ja sujuvasanaiset murteiden esittelyluvut saatavat paikoitellen olla hieman vaikeatajuisia. Sen sijaan vaikkapa yliopisto-opiskelijoille ja äidinkielen opettajille esitystapa tuntuu hyvin sopivalta. Runsaat esimerkit helpottavat ymmärtämistä. Palander on koonnut katsaukseensa havainnollistavia lause-esimerkkejä sekä murrekirjan teksteistä että omista muistiinpanoistaan.

Helpoimmin suurelle yleisölle avautunevat sanastoa koskevat esittelyt. Palanderin kirjassa sanastoa koskeva luku on laaja, 15-sivuinen, ja siinä esitellään runsaasti myös sellaista sanastoa, jota murrekirjan kertomuksissa ei esiinny. Oman esittelynsä saavat myös lainasanat, joita Savonlinnan seudun murteisiin on saatu eniten venäjistä ja ruotsista. Savolaismurteille tyypillisiä deskriptiivisiä sanoja ja johdoksia esitellään kummassakin kirjassa, samoin sellaisia yleiskielestä tuttuja sanoja, joilla on murteissa eri merkitys. Esimerkiksi *lainata* tunnetaan Savonlinnan seudulla myös merkityksessä 'niellä' ja *puuttua* merkityksessä 'tarttua', Mikkelin seudulla äitiä ja isää nimitetään *vanhuksiksi* eikä *vanhemmiksi*, ja *suku* voi tarkoittaa myös 'vähäistä määrää'.

Palander on laatinut kirjansa loppuun esittelyn myös paikallisesta nimistöstä, joka sanaston lailla kiinnostanee monia lukijoita. Katsauksessa käydään läpi pitäjännimien alkuperää ja murteen vaikutusta paikannimiin. Lisäksi esitellään lyhyesti Savonlinnan seudulle tyypillisiä henkilöiden puhuttelunimiä.

SANAHAKEMISTOT

Murrekirjojen aakkoselliset sanahakemistot ovat laajuudeltaan erilaiset. Mikkelin

seudun murrekirjan hakemistoon on valikoitu noin 2 000 sanaa, joista annetaan muutamia sivuviitteitä; ulkopuolelle on jätetty tavallisimmat, murteelle ja yleiskielelle yhteiset perussanat. Savonlinnan seudun murrekirjan 6 000 hakusanan luettelo sen sijaan on täydellinen käsittäen kaikki murrenäytteissä esiintyvät sanat. Kaikista sanoista kerrotaan esiintymien määrä ja annetaan viitteet esiintymäsivuille; suurtaajuisimmista sanoista sivunumeroita mainitaan valikoiden tai ilmoitetaan vain tapausten määrä. Tällainen sanahakemisto palvelee erityisesti tutkijoita, ja samanlaisia toivoisi kaikkiiin murrenäytekokelmiin. Laajuudesta huolimatta Palanderin murrekirjan hakemisto mahtuu tiiviisti esitettynä noin neljällekymmenelle sivulle. — Pikku puutteita näin laajaan hakemistoon tahtoo jäädä väkisinkin. Itse olisin mielelläni nähnyt hakusanoina enemmän kiteytyneitä partikkeleita. Esimerkiksi sanastokatsauksessa esitellyt adverbit *koville* ('kovasti') ja *rumille* ('nopeasti') löytyvät nyt hakusanoista *kova* ja *ruma*, ja adverbi ja konjunktio *kerran* ja *kerta* on sisällytetty *kerta*-sanan esiintymiin. Myöskään modaalista *totta*-partikkelia ('varmaan, tietenkin') ei ole erotettu *tosi*-sanan esiintymistä.

Täydellisen sanahakemiston tekeminen murreteksteistä on — muun muassa runsaan sananmuotohomonymian takia — varsin työlästä tietokoneaikanakin, joten on ymmärrettävää, etteivät useimmat murrekirjojen tekijät siihen ryhdy. Jo näytteiden valikointi, litterointi ja murre-esittelyjen kirjoittaminen vaativat paljon aikaa ja paneutumista. Kotiseudun murrekirjoja -sarjan julkaisuissa on yleensä toistakymmentä tuntia litteroitua puhetta, jotka on valikoitu kymmenistä, jopa sadoista nauhatunneista. Savonlinnan seudun murrekirjan näytteiden kokonaiskesto on 12 tuntia 20 minuuttia; Mikkelin seudun murrekirjassa puhetta on 16 tuntia.

▷

LOPUKSI

Mikkelin seudun ja Savonlinnan seudun murrekirjojen valmistumista joudutti teki-
joiden mukaan Savon maakunnasta saatu
tuki. Maaherra J. Juhani Kortessalmi koko-
si 1990-luvun alussa toimikunnan edistä-
mään Savosta tehtävien murrekirjojen jul-
kaisemista. Etelä- ja Itä-Savon osalta suun-
nitelmat ovat Mielikäisen ja Palanderin
huolellisen työn ansiosta toteutuneet erin-
omaisesti. Toivottavasti asiantuntevia teki-
jöitä ja taustatukea löytyy myös Kuopion ja
Iisalmen seudun murteita esitteleville teok-
sille. ■

HANNELE FORSBERG

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

Sörnäisten rantatie 25

00500 Helsinki

Sähköposti: *hannele.forsberg@kotus.fi*

LÄHTEET

ITKONEN, TERHO 1972: *Kuoreveden ja Keu-
ruun murretta. Tekstejä ja sandhiseik-
kojen tarkastelua*. Suomi 117:1. Hel-
sinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

JUSSILA, RAIMO – NIKUNEN, ERJA – RAUTOJA,
SIRKKA 1992: *Suomen murteiden taa-
juussanasto*. Kotimaisten kielten
tutkimuskeskuksen julkaisuja 66.
Helsinki: Vapokustannus.

MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Etelä-Savon mur-
teiden äännehistoria. Konsonantit*.
SKST 375. Helsinki: Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura.

— 1994: *Etelä-Savon murteiden äänne-
historia II. Vokaalit*. SKST 599. Hel-
sinki: Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura.

PALANDER, MARJATTA 1996: *Vaihtelu Savon-
linnan seudun välimurteissa*. SKST
648. Helsinki: Suomalaisen Kirjalli-
suuden Seura.

SUOMEN KIELENTUTKIMUKSEN HISTORIAA

Päiviö Tommila (päätoim.) & **Allan Tiitta** (toimitussiht.) *Suomen tieteen historia 2*. Hu-
manistiset ja yhteiskuntatieteet. (S. 226–295: **Fred Karlsson & Nils Erik Enkvist** *Kieli-
tieteet*.) Helsinki: WSOY 2000. ISBN 951-0-23105-3.

Neliosaiseksi suunnitellun Suomen
tieteen historian komea kakkososa
on ilmestynyt, toistaiseksi ainoana osana.
Tässä otan käsiteltäväksi vain kielitieteitä
koskevan jakson (s. 226–295), jonka ovat
kirjoittaneet Fred Karlsson ja Nils Erik En-
kvist. Kirjan esipuheen mukaan osa kattaa
modernin tieteen nousukauden 1880-luvul-
ta 1900-luvun loppuun.

Kielitieteitä edustava kirjan osa jakau-
tuu kahdeksaan lukuun: 1. Johdanto, 2. Kie-
litieteen tutkimusedellytykset 1900-luvulla,

3. Suomalais-ugrialaisten kielten tutkimus,
4. Indoeurooppalaisten kielten tutkimus, 5.
Ulkoeurooppalaisten kielten tutkimus, 6.
Kielitieteen teoriat ja sovellukset, 7. Kie-
litiede ja yhteiskunta, 8. Kielitiede 2000-lu-
vun kynnyksellä. Käsitellen asioita tässä
järjestyksessä.

Johdannossa käsitellään kielitieteen
jaottelua ja historiallista taustaa (1640–
1900). Johdanto on lyhyt, mutta luo hyvän
pohjan seuraaville jaksoille. Lähinnä seu-
raavassa jaksossa käsitellään aluksi alaan